

Βιβλιοπαρουσιάσεις

Ε. Παπαζαχαρίου (Εμ. Ζάχος)

Η πιάτσα

2η έκδοση 1996, Αθήνα, Κάκτος, σελ. 320.

Το ότι η Κοινωνική Ανθρωπολογία παραμένει ακόμα σχετικά νέα επιστήμη στη χώρα μας, φαίνεται απ' την προσήλωσή της σε ορολογίες, προβληματικές και προσανατολισμούς έρευνας που μιμούνται τα ενδιαφέροντα των χωρών στις όποιες αναπτύχθηκε. Εκείνο που την εμποδίζει να προχωρήσει και ν' αποχτήσει το κοινό της, είναι το ότι όσοι αναφέρονται σ' αυτήν έχουν την ιδέα-προκατάληψη πως ασχολείται από τη φύση της με πολιτισμούς και κοινωνικές ομάδες που τις ονομάζουμε συμβατικά «πρωτόγονες», εννοώντας πως είναι πολύ λίγο σύνθετες σε πληθυσμιακά στοιχεία και σχέσεις της παραγωγής. Και αυτό συμβαίνει γιατί στη μεγάλη τους πλειοψηφία, οι μελέτες που έγιναν από ντόπιους ανθρωπολόγους περιορίζονται σε κοινωνικές ομάδες σχετικά «μονοφυλετικές». Παρ' όλα αυτά οι μέθοδοι της κοινωνικής ανθρωπολογίας μπορούν κάλλιστα να εφαρμοστούν και σε κοινωνίες πιο σύνθετες και πιο κινητικές, κοινωνικά, και να βοηθήσουν στην κατανόηση της δομής και της λειτουργίας χώρων με συσσωρευτική πολιτισμιακή παράδοση.

Ένας τέτοιος χώρος κεντρικός και πασίγνωστος στην Ελλάδα εί-

ναι ο χώρος της μεταποίησης και της ανταλλαγής, που διαθέτει δική του γλώσσα, την ελληνική Αργκό, δικά του αυτόνομα κέντρα αρχειοποίησης και διάδοσης ενός ιδιότυπου κώδικα συμπεριφοράς και επικοινωνίας, δικά του κοινωνικά πρότυπα, δικό του ήχο, δική του τέχνη, δικό του πολιτισμό, που δεν είναι άλλος από τον λαϊκό πολιτισμό της πόλης. Ο κοινωνικός χώρος της «πιάτσας».

Ο ερευνητής της «πιάτσας» δε χρησιμοποιεί ορολογίες της αμερικάνικης, της αγγλικής ή της γαλλικής σχολής κοινωνικής Ανθρωπολογίας. Προσπαθεί να εντοπίσει τα φαινόμενα και να τα ερμηνεύσει χωρίς καμιά μεθοδολογική προκατάληψη, αλλά προσπαθώντας ν' αντλήσει απ' αυτά τη μεθοδολογία που ταιριάζει στο καθένα τους.

Ο συγγραφέας Ε. Παπαζαχαρίου (Ε. Ζάχος) σπούδασε στο Παρίσι Βαλκανικές γλώσσες και Πολιτισμούς στην Ecole des Langues et Civilisations Orientales. Διδάκτωρ της Σορβώνης στη Συγκριτική Φιλολογία διετέλεσε επί δεκαετία ερευνητής στο Εθνικό Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Γαλλίας. Διδάσκει Εθνογραφία-Λαογραφία και Κοινωνική Ανθρωπολογία στα Παιδαγωγικά Τμήματα

του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Έργα του: *La Poésie populaire des Grecs*, Paris, Maspéro, Albanie, Paris, Seuil, 1971, *Histoire politique des alphabets balkaniques*, Strasbourg, Mouton, 1974, *Η Πιάτσα*, Αθήνα, Κάκτος, 1980, *Το Λεξικό της Πιάτσας*, Αθήνα,

Κάκτος, 1981, *Ο Μεταπολεμικός Ελληνικός Κινηματογράφος*, Κινηματογραφικά Τετράδια, Θεσσαλονίκη, 1982-83, *Είμαστε Πόντιοι*, Αθήνα, Καραμπερόπουλος, 1984, *Ο Ξένος της Νέας Κερασούντας*, Αθήνα, Γραμμή, 1984.

Κώστας Λάμνιαν

Ερμηνεία της χαμπερμασιανής έννοιας της επικοινωνιακής λογικότητας

Ανάδειξη μιας κοινωνικά ελεγχόμενης σχετικιστικής κατεύθυνσης της γνώσης

Σκοπός της διατριβής είναι η διερεύνηση της προοπτικής υπέρβασης του υποκειμενικού ορθολογισμού και η σύνδεση της γνώσης με το κοινωνικό πλαίσιο. Με τη σύνδεση αυτή, επιχειρεί να αναδείξει και να ερμηνεύσει τη χαμπερμασιανή έννοια της επικοινωνιακής λογικότητας, η οποία επιβεβαιώνει το ρόλο του «άλλου» στη διαδικασία συγκρότησης των δομών λογικής του υποκειμένου.

Παράλληλα, η διατριβή αυτή προσπαθεί να δώσει έμφαση στις αφετηρίες, στο πλαίσιο στήριξης, καθώς και στα λανθάνοντα στοιχεία, τα οποία συγκροτούν την έννοια της επικοινωνιακής λογικότητας. Για το σκοπό αυτό, συνδέεται με το συνολικό, σχεδόν, πρόγραμμα του Habermas: Τόσο εκείνο που εκτυλίσσεται στο πλαίσιο της παραδοσιακής φιλοσοφίας, όσο και αυτό της στροφής του προς τη γλώσσα, τη θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων και την επικοινωνιακή δράση. Ωστόσο,

η πολυσυλλεκτικότητα του προγράμματος αυτού και η εξελικτική του δυναμική, δημιουργούν την ανάγκη χωρισμού του σε τέσσερις επιμέρους φάσεις. Η κάθε φάση συνδέεται με τη διερεύνηση και αποσαφήνιση συγκεκριμένων εννοιολογικών στοιχείων. Έτσι, προσπαθεί να αναδείξει:

– Τη δυναμική μιας κοινωνικά ελεγχόμενης σχετικιστικής κατεύθυνσης της γνώσης, η οποία συνδέεται με έναν ιδιότυπο, κοινωνικά διαμορφωμένο, θεμελιωτισμό.

– Τη μη υπερβατολογική υφή της ικανότητας του υποκειμένου.

– Το κοινωνικά διαμορφωμένο και υπό κοινωνικό έλεγχο εξελισσόμενο οικουμενικό κανονιστικό πλαίσιο, το οποίο φαίνεται να αποτελεί την αντικειμενική βάση για τη λειτουργία της κριτικής και τον έλεγχο της εγκυρότητας της γνώσης.

– Τη σύνδεση των δομών

της γνώσης και της λογικής με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

– Τον επικοινωνιακό εξορθολογισμό και την αισιόδοξη διάσταση της δυνατότητας υπέρβασης των παγιωμένων και, πολλές φορές, διαστρεβλωμένων μορφών γνώσης.

– Την εσωτερική συνοχή του χαμπερμασιανού προγράμματος την οποία φαίνεται να εξασφαλίζει η λανθάνουσα «*Ιδέα της Φυσικής Ιστορίας*» του Adorno.

***

Η ερμηνεία της πρώτης φάσης, στην οποία διαγράφεται η κατεύθυνση του προγράμματος του Habermas, αναδεικνύει τη σύνδεσή του με την «*Ιδέα της Φυσικής Ιστορίας*» του Adorno. Στη συνέχεια η διατριβή υπογραμμίζει τη σχέση των ανθρώπινων ενδιαφερόντων με την έννοια της ιστορίας και τη σχετικιστική δυναμική, η οποία υπονομεύει την «αξιολογική ουδετερότητα» της γνώσης και συνδέει τη γνωσιοθεωρία με το κοινωνικό πλαίσιο.

Παράλληλα, υπογραμμίζει την ανάγκη αναζήτησης στηριγμάτων για την κατοχύρωση της εγκυρότητας της γνώσης. Έτσι, δίνει έμφαση στα θεμελιωτικά σημεία που αναφέρονται, τόσο στις μη θεματοποιημένες προϋποθέσεις του επικοινωνιακού πλαισίου, οι οποίες συνδέονται με τα *a priori* της εμπειρίας του Peirce και της επιχειρηματολογίας του Dilthey, όσο και στον ενεργητικό ρόλο του συγκεκριμένου υποκειμένου, ο οποίος αποτελεί έκφραση του αυτοστοχασμού. Ταυτόχρονα, θε-

ωρεί ότι η σχετικιστική δυναμική του κοινωνικού πλαισίου, με ταυτόχρονη απαίτηση καθαρά υποκειμενικών θεμελιωτικών λειτουργιών, συνδέεται με τη διαπλοκή των εννοιών της υπερβατικής αναγωγής και του βιούμενου κόσμου του Husserl, η οποία, μολονότι επιβεβαιώνει το ρόλο του «άλλου», αναγνωρίζει και την ενορατική λειτουργία του υποκειμένου. Την ίδια στιγμή, υπογραμμίζει την καθαρή διάκριση ανάμεσα στην εργασία και τη διαντίδραση, η οποία αναδεικνύει τον αυτόνομο ρόλο της επικοινωνιακής δράσης. Τέλος, στη φάση αυτή, η διατριβή προχωρεί στην αποσαφήνιση της θέσης του Habermas, για το τεχνικό, το πρακτικό και το αναδυόμενο από την έννοια του αυτοστοχασμού, χειραφετητικό ενδιαφέρον συνδέοντας τα συγκεκριμένα ενδιαφέροντα με τις Εμπειρικές, τις Ερμηνευτικές και τις Κριτικές επιστήμες.

***

Στη συνέχεια, η διατριβή αναδεικνύει τη διάσπαση της έννοιας του αυτοστοχασμού και τη διάκριση μεταξύ κριτικής/λογικής αναδόμησης, η οποία αποτελεί τον άξονα της δεύτερης φάσης των σχεδιασμάτων του Habermas. Παράλληλα, τονίζει την προσπάθεια του Habermas να απελευθερώσει την έννοια της ικανότητας από τον καθαρό υποκειμενικό ορθολογισμό. Έτσι, δίνοντας έμφαση στη σχέση του Habermas με το πιαζετικό μοντέλο ανάπτυξης των γνωστικών δομών και στην κριτική προσέγγιση των απόψεων του πρώιμου Chomsky, αναδεικνύει

την έννοια της επικοινωνιακής ικανότητας. Ταυτόχρονα, υπογραμμίζει το ρόλο του καλύτερου επιχειρήματος, για τη διασφάλιση της εγκυρότητας της γνώσης. Στη συνέχεια, με βάση τις διασαφήσεις πάνω στα *a priori* της εμπειρίας και της επιχειρηματολογίας, προσπαθεί να συνδέσει τις αντικειμενοποιημένες προϋποθέσεις της επικοινωνίας, με τους κανόνες της επικοινωνιακής ηθικής και τη θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων.

***

Στην τρίτη φάση, η διατριβή δίνει έμφαση στη στροφή του Habermas προς τον οικουμενικό πραγματισμό, την οποία συνδέει με τη σκεπτικιστική κατεύθυνση του Kant και με τον εξελικτικό δυναμισμό του συστήματος του Hegel, ο οποίος υπονομεύει την υπερβατολογική θεμελίωση της έννοιας της οικουμενικότητας του Kant. Παράλληλα, αναδεικνύει το ρόλο των κανόνων επικοινωνίας, οι οποίοι ενυπάρχουν στην ευρύτερη δομή της γλώσσας και συμβάλλουν στη δημιουργία και την ανάπτυξη των δομών λογικότητας του υποκειμένου. Στο σημείο αυτό, η διατριβή επιχειρεί τη διερεύνηση των αναγκαίων λογικών προϋποθέσεων της επικοινωνίας. Έτσι, υπογραμμίζει τη στροφή του Habermas προς τη γλώσσα και τη θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων του Austin, η οποία δίνει άλλη διάσταση στην έννοια της ικανότητας του υποκειμένου και αναδεικνύει μια επικοινωνιακά διαμορφωμένη έννοια της λογικής. Στη συνέχεια τονίζει τη σύν-

δεση του Habermas με το Searle, από την οποία αναδύεται η έννοια της διπλής επιφανειακής δομής.

***

Στην τέταρτη και τελευταία φάση, η διατριβή διερευνά τη δυνατότητα αποσύνδεσης της επικοινωνίας από το περιορισμένο πλαίσιο της συγκεκριμένης περίπτωσης. Ταυτόχρονα, υπογραμμίζοντας τη σύνδεση της άτυπης εκδοχής του Weber για τις κοινωνικές δράσεις, με τη θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων, αναδεικνύει την τυπολογία των κοινωνικών δράσεων του Habermas. Παράλληλα, με βάση την ανάδειξη των τριών κόσμων (αντικειμενικός, κοινωνικός, εσωτερικός), επιβεβαιώνει την επανατοποθέτηση της τυπικής πραγματολογίας, στο πλαίσιο της επικοινωνιακής δράσης.

Στη συνέχεια, αποσαφηνίζει το ρόλο του βιούμενου κόσμου στη διαδικασία υπονόμησης των λειτουργιών του υποκειμένου της συγκεκριμένης περίπτωσης. Ωστόσο, υπογραμμίζει ότι η θεματοποίηση των σιωπηλών προϋποθέσεων ενεργοποιεί το υπόβαθρο αυτό της γνώσης και αναδεικνύει την προοπτική της εξέλιξης. Στο σημείο αυτό δίνει έμφαση στη σύνδεση του Habermas με τη συμπληρωματική λειτουργία των απόψεων των Mead και Durkheim. Οι απόψεις αυτές, ενώ αναγνωρίζουν την ύπαρξη ενός κοινωνικά διαμορφωμένου κανονιστικού πλαισίου, ταυτόχρονα, κατοχυρώνουν και το ρόλο του συγκεκριμένου υποκειμένου. Παράλληλα, α-

ναδεικνύει την κριτική αξιοποίηση της βεμπεριανής διάκρισης μεταξύ κοινωνικού και πολιτισμικού εκσυγχρονισμού, η οποία φαίνεται να θεμελιώνει την αντιστοιχία των διακρίσεων στρατηγικής/επικοινωνιακής δράσης και συστήματος/βιούμενου κόσμου. Από την αντιστοιχία αυτή αναδύεται η διάκριση διαστρεβλωμένης και μη διαστρεβλωμένης γνώσης. Στο σημείο αυτό αποσαφηνίζει τη χαμπερμασιανή άποψη, σύμφωνα με την οποία, επιβάλλεται η συμπληρωματική λειτουργία των συστημάτων και του βιούμενου κόσμου.

Τέλος, η διατριβή αυτή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η έννοια της επικοινωνιακής λογικότητας, αν όχι κάτι περισσότερο, αμφισβητεί και υπονομεύει την κυρίαρχη για τη γνωσιοθεωρία έννοια του υποκειμενικού ορθολογισμού, αφού μεταφέρει τον προβληματισμό προς την κατεύθυνση της εμπειρίας. Ταυτόχρονα, ενώ αναγνωρίζει τη λειτουργία του ενεργητικού υποκειμένου, θεωρεί ότι η ικανότητά του στηρίζεται σε κοινωνικά διαμορφωμένες και επικοινωνιακά εξελισσόμενες δομές λογικότητας. Έτσι, αναδεικνύει τη μη υπερβατολογική υφή της ικανότητας του υποκειμένου και επιβεβαιώνει τη συμβολή της λανθάνουσας «*Ιδέας της Φυσικής Ιστορίας*» του Adorno.

Προοπτικές στην εκπαίδευση

Η διατριβή αυτή υποστηρίζει ότι τα εννοιολογικά μέσα που αναδύονται από τη συγκεκριμένη ερμηνεία της έννοιας της επικοινωνιακής λογικότητας, αποτελούν ένα συγκροτημένο θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί για τη θεμελίωση προτάσεων στο χώρο της εκπαίδευσης.

Με βάση την επιχειρηματολογία της διατριβής, η γνώση φαίνεται να αποτελεί έκφραση, τόσο της εμπειρίας, όσο και της επιχειρηματολογίας. Έτσι, ο ρόλος του σχολείου μπορεί να συνδεθεί τόσο με τη δημιουργία μιας μεγάλης ποικιλίας εμπειριών, οι οποίες, από τη σωρευτική χρήση, αντικειμενοποιούνται και αποτελούν το υπόβαθρο της γνώσης, όσο και με την ποιοτική διαφοροποίηση των ίδιων εμπειριών, η οποία, με βάση την έννοια της θεματοποίησης, πραγματοποιείται στο πλαίσιο της επικοινωνίας και του δια-Λόγου. Η λειτουργία αυτή συνδέεται με την έννοια του επικοινωνιακού εξορθολογισμού και θεμελιώνει τη δυνατότητα υπέρβασης παγιωμένων και διαστρεβλωμένων μορφών γνώσης. Παράλληλα, υπογραμμίζει ότι η ενσωμάτωση και επανενσωμάτωση εμπειριών και ποιοτικών διαφοροποιήσεων, στο πλαίσιο της φυσικοϊστορικής προοπτικής, συμβάλλει στη δημιουργία και εξέλιξη των δομών λογικότητας του υποκειμένου.

**Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, Γιώργος Λ. Συρίχας,
Θεόδουλος Γ. Χαραλαμπίδης**

*Κύπρος και Ευρωπαϊκή Ένωση: Εξέλιξη και Προοπτική
των Σχέσεων της Κύπρου με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα*
Λευκωσία: Έκδοση Υπηρεσίας Ευρωπαϊκών Θεμάτων
Λαϊκής Τράπεζας Κύπρου, 1994

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η Κύπρος και το κυπριακό πρόβλημα έχουν αποτελέσει το αντικείμενο έντονης ερευνητικής δραστηριότητας και συγγραφής. Εκατοντάδες βιβλία και επιστημονικά άρθρα που καταπιάνονται με διάφορες πτυχές των κυπριακών εξελίξεων έχουν δημοσιευθεί τόσο στα ελληνικά όσο και σε άλλες γλώσσες. Η πλούσια βιβλιογραφία γύρω από την Κύπρο έχει αρχίσει πρόσφατα να εμπλουτίζεται και με δημοσιεύσεις που επικεντρώνονται στον ευρωπαϊκό της προσανατολισμό και τις σχέσεις της με την Ευρωπαϊκή Ένωση¹. Η εκδήλωση ερευνητικού και συγγραφικού ενδιαφέροντος γύρω από την ευρωπαϊκή πορεία της Κύπρου είναι φυσικό επακόλουθο των εξελίξεων που την έχουν φέρει στο κατώφλι της ενωμένης Ευρώπης. Το ενδιαφέρον αυτό αναμένεται να επιταθεί ακόμη περισσότερο μετά τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κέρκυρας (Ιούνιος 1994) και του Έσσεν (Δεκέμβριος 1994) που επιβεβαιώνουν ότι η Κύπρος θα περιλαμβάνεται στην επόμενη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η συλλογική έκδοση που κυκλοφόρησε πρόσφατα στη Λευκωσία με επιμέλεια των Κρανιδιώτη, Συρίχα και Χαραλαμπίδη αποτελεί μια ακόμη σημαντική και χρήσιμη πρόσθεση στην κυπριακή «ευρωβιβλιογραφία». Το βιβλίο αποτελείται από εννιά κεφάλαια διαφορετικών συγγραφέων που πραγματεύονται ισάριθμες πτυχές των σχέσεων της Κύπρου με την Ε.Ε. Πέρα από την εξειδίκευση που χαρακτηρίζει το κάθε κεφάλαιο, υπάρχει και επαρκής θεματολογική συνάφεια που επιτρέπει την ένταξή τους σε δυο ευρύτερες ενότητες: Οικονομική και πολιτική. Το βιβλίο στο σύνολό του, αποτελεί ένα αξιόλογο συνθετικό έργο που ενδιαφέρει ιδιαίτερα όσους ασχολούνται με την Κύπρο και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι επιμελητές του βιβλίου, που έχουν γράψει και αποσπάσματα του, είναι μελετητές και γνώστες των κυπριακών και ευρωπαϊκών θεμάτων. Ο Κρανιδιώτης υπήρξε υφυπουργός εξωτερικών για ευρωπαϊκά θέματα και σήμερα είναι μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Όπως αναφέρει στην εισαγωγή του, το βιβλίο

1. Το όνομα Ευρωπαϊκή Ένωση, που είναι σήμερα και το επικρατέστερο, αναφέρεται στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες από την ίδρυσή τους.

αυτό «επιδιώκει με τις τεκμηριωμένες και αναλυτικές μελέτες που περιλαμβάνει να συμβάλει στην ενίσχυση του διαλόγου που έχει ξεκινήσει γύρω από το θέμα της ευρωπαϊκής προοπτικής της Κύπρου» (σελ. 7). Ο διάλογος αυτός, είναι και χρήσιμος και αναγκαίος γιατί οι οικονομικές και πολιτικές πτυχές των σχέσεων Κύπρου-Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι κεφαλαιώδους σημασίας για το μέλλον και την Ευρωπαϊκή προοπτική του νησιού.

Ο Συρίχας, παράλληλα με τη συμβολή του στην επιμέλεια της έκδοσης, έγραψε μαζί με τη Νέλλη Χαραλάμπους, το κεφάλαιο «Εναρμόνιση της Κυπριακής Εμπορικής Πολιτικής με την Κοινή Εμπορική Πολιτική της Κοινότητας ενόψει της Προοπτικής Ένταξης». Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται και αναλύονται βασικές πτυχές των εμπορικών σχέσεων που έχει αναπτύξει η Κύπρος με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδιαίτερα στα πλαίσια της Συμφωνίας Σύνδεσης που τέθηκε σε εφαρμογή το 1973. Η εξέλιξη της Κοινής Εμπορικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι προοπτικές ένταξης της Κύπρου σε αυτήν, αποτελούν τις γενικές παραμέτρους μέσα στις οποίες εξετάζονται θέματα όπως το Εισαγωγικό και Εξωτερικό Καθεστώς της Κοινότητας, το Κοινό Εξωτερικό Δασμολόγιο, η GATT, ο Γύρος της Ουρουγουάης και η Ανανεωμένη Μεσογειακή Πολιτική. Το κεφάλαιο καταλήγει με τη συμπερασματική διαπίστωση ότι στα πλαίσια των ενταξιακών της προετοι-

μασιών, η Κύπρος θα πρέπει να λάβει μέτρα έγκαιρα για σταδιακή προσαρμογή των παραγωγικών της τομέων προς την ευρωπαϊκή πραγματικότητα, ώστε να αποφευχθούν επικίνδυνοι κλυδωνισμοί της οικονομίας κατά την ένταξη.

Ο Θεόδουλος Χαραλαμπίδης, το τρίτο μέλος της ομάδας που επιμελήθηκε την έκδοση, έγραψε και το κεφάλαιο «Η Κοινή Αγροτική Πολιτική και Ένταξη της Κύπρου στην Κοινότητα». Μετά από μια συνοπτική και χρήσιμη παρουσίαση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΑΠ) της Κοινότητας, αναλύει την αγροτική πολιτική της Κύπρου σε συνδυασμό με την παράθεση στοιχείων για την εξέλιξη των επί μέρους γεωργικών τομέων. Γίνεται επίσης αναφορά στις διατάξεις της Συμφωνίας Σύνδεσης, που αφορούν τα γεωργικά προϊόντα και εντοπίζονται μερικές από τις επιπτώσεις που θα έχει η εφαρμογή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής στην κυπριακή οικονομία μετά την ένταξη. Ο συγγραφέας καταλήγει με την εισηγητική προειδοποίηση ότι η προσαρμογή και επιβίωση της κυπριακής γεωργίας σε συνθήκες ελεύθερου ευρωπαϊκού ανταγωνισμού θα εξαρτηθεί «κυρίως από την αξιοποίηση από μέρους της κυπριακής πλευράς των δυνατοτήτων που θα παρουσιαστούν για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας σε σχέση με το κόστος, την ποιότητα, τη διαφοροποίηση, την οργάνωση και την επίλυση των υφιστάμενων προβλημάτων εμπορίας» (σελ. 153).

Ο Μιχαήλ Μιχαήλ, στο κεφάλαιο

λαιο «Οι Επιπτώσεις της Συμφωνίας Σύνδεσης και της Τελωνειακής Ένωσης Κύπρου-ΕΟΚ στην Κυπριακή Γεωργία», καταπιάνεται λεπτομερειακά με τις επιπτώσεις που έχει για τη γεωργία η εφαρμογή της Συμφωνίας Σύνδεσης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ιστορική ανασκόπηση της κυπριακής γεωργίας από το 1960 που η Κύπρος κηρύχθηκε ανεξάρτητη. Ως αποτέλεσμα της τουρκικής εισβολής του 1974 και της κατοχής που ακολούθησε, η καλλιεργήσιμη γη μειώθηκε κατά 52.5% με ανάλογη μείωση της γεωργικής παραγωγής. Μέσα σε μια πενταετία, όμως, έγινε εντυπωσιακή ανάκαμψη της γεωργίας, και της οικονομίας γενικότερα, η απόδοση της οποίας ξεπέρασε τα προπολεμικά επίπεδα. Ο Μιχαήλ καταλήγει με τη διαπίστωση ότι η Συμφωνία Σύνδεσης γενικά έχει ευεργετικά αποτελέσματα για την κυπριακή γεωργία. Η δεξοδική και τεκμηριωμένη ανάλυση του πολύ αξιόλογου αυτού κεφαλαίου ενισχύονται με την παράθεση πινάκων για την παραγωγή και εμπορία γεωργικών προϊόντων.

Ο Νίκος Βασιλείου, στο κεφάλαιο «Επιπτώσεις της Τελωνειακής Ένωσης Κύπρου-ΕΟΚ στη Βιομηχανία, Εμπόριο και Οικονομία», κάνει μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση των σχέσεων Κύπρου-Ευρωπαϊκής Ένωσης με έμφαση στις συνθήκες που οδήγησαν στη συνεχή σύσφιξή τους. Στη συνέχεια, δίνει μια γενική εικόνα της κατάστασης της κυπριακής οικονομίας, ιδιαίτερα στους τομείς της βιομηχανίας και του ε-

ξωτερικού εμπορίου. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η Τελωνειακή Ένωση αποτελεί το καλύτερο προγεφύρωμα οργανικής ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και προϋπόθεση για εξυγίανση και ενδυνάμωση της κυπριακής βιομηχανίας και οικονομίας. Το κεφάλαιο περιλαμβάνει εκτενείς πίνακες με χρήσιμες πληροφορίες για την κυπριακή βιομηχανία και το εμπόριο.

Στο κεφάλαιο «Τα Χρηματοδοτικά Πρωτόκολλα Κύπρου-ΕΟΚ», ο Αντώνης Μαλαός αναλύει το περιεχόμενο των τριών Πρωτοκόλλων και αξιολογεί τα έργα που χρηματοδοτήθηκαν από αυτά. (Το τέταρτο Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο υπογράφηκε πρόσφατα και δε γίνεται αναφορά σε αυτό στην παρούσα μελέτη). Ο Μαλαός εξετάζει επίσης τον ευρύτερο θεσμό των Πρωτοκόλλων από πλευράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των σκοπών που εξυπηρετούνται. Από τη συζήτηση γύρω από τα συνθετικά στοιχεία των Πρωτοκόλλων, προκύπτει ότι πρόκειται για θεσμικό πλαίσιο οικονομικής συνεργασίας, μέσω της οποίας προωθούνται στόχοι ανάπτυξης, εκσυγχρονισμού και σύσφιξης σχέσεων μεταξύ των συμβαλλομένων μερών. Τα τρία Χρηματοδοτικά Πρωτόκολλα Κύπρου-Ευρωπαϊκής Ένωσης πρόβλεπαν συνολικά χρηματοδοτήσεις ύψους 136 ENM (ECU) το μεγαλύτερο μέρος των οποίων χρησιμοποιήθηκε για έργα υποδομής.

Ο Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης παραθέτει ένα ευρύτερο πλαι-

σιο για την παρουσίαση και ανά- λυση του ευρωπαϊκού προσανα- τολισμού της Κύπρου στο κεφά- λαιο «Ο Εξωτερικός - Πολιτικός Προσανατολισμός της Κυπριακής Δημοκρατίας: Όρια - Δυνατότητες - Κίνδυνοι στην Άσκηση Εξωτερι- κής Πολιτικής Κράτους με Περιο- ρισμένη Κυριαρχία». Στο αξιοπρό- σεχτο αυτό κεφάλαιο, ο Γιαλλου- ρίδης εξετάζει συστηματικά την πορεία της Κύπρου στο διεθνή χώρο κατά την περίοδο της ανε- ξαρτησίας. Βασικός άξονας και υ- πόθεση για την πρωτότυπη αυτή ανάλυση είναι ότι η εξωτερική πολιτική της Κύπρου «υπήρξε προϊόν της πολιτικής και πολιτεια- κής αντίφασης και αντινομίας του ίδιου του ιδιότυπου κρατικού της μορφώματος (σελ. 253). Ο συγ- γραφέας καταπιάνεται με τις ιδι- αιτερότητες που παρουσιάζει το θεσμικό-πολιτικό πλαίσιο που δη- μιούργησαν οι Συνθήκες Ζυρίχης- Λονδίνου το 1960 και τις επιπτώ- σεις που είχαν στον εξωτερικό προσανατολισμό της νεοσύστα- της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της Κύπρου προσεγγίζεται και α- ναλύεται ως επιλογή με ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα, αφού συν- δέεται με την επιβίωση του κυ- πριακού κράτους.

Στο κεφάλαιο «Κύπρος, Ευ- ρωπαϊκή Κοινότητα και Ευρωπαϊ- κός Οικονομικός Χώρος», ο Κων- σταντίνος Λυκούργος καταπιάνε- ται με τη διαμόρφωση του ευρω- παϊκού οικονομικού και εμπορικού πεδίου μετά την υπογραφή της Συνθήκης για τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου

(ΕΟΧ) μεταξύ της Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέ- ρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ). Η εξέ-ταση του θέματος γίνεται στο πλαίσιο της προοπτικής ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένω- ση. Διαπίστωση του συγγραφέα είναι ότι η δημιουργία του ΕΟΧ απέτυχε και δε δημιούργησε κα-λό προηγούμενο.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, ο Στέφανος Κωνσταντινίδης παρου- σιάζει σκέψεις και προβληματι- σμούς του γύρω από το θέμα «Πολιτισμός - Παιδεία και Προο- πτική Ένταξης της Κύπρου στην ΕΚ». Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από δύο θεμελιακά ερωτή- ματα. Πρώτο, κατά πόσον η Ευ- ρώπη θα εξελιχθεί σε «μια νέα κρατική και εθνική οντότητα, που θα απορροφήσει τα σημερινά έ- θνη» (σελ. 315). Και δεύτερο, αν είναι δυνατό τα διάφορα ευρω- παϊκά έθνη να διατηρηθούν ως ε- θνικές και πολιτιστικές οντότητες, σε μια Ευρώπη οικονομικά και πολιτικά ενοποιημένη. Ακολουθώ- ντας μια κριτική, αλλά βαθυστό- χαστη και ισορροπημένη προσέγ- γιση, ο Κωνσταντινίδης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «θα ήταν λάθος να θεωρήσει κανείς ότι δεν υπάρχει κίνδυνος να οδηγη-θούν οι λαοί της Ευρώπης στον εθνοκεντρικό δρόμο της αφομοί- ωσης, ιδιαίτερα οι λαοί των πιο μικρών και οικονομικά πιο αδύνα- μων χωρών» (σελ. 347). Αυτός ο κίνδυνος υπάρχει, σύμφωνα με τον Κωνσταντινίδη, λόγω της α- φομοιωτικής δύναμης που έχουν αναπτύξει οι σύγχρονες κοινωνίες με την τεχνολογική επανάσταση και την ενοποίηση της οικονο-

μίας. Τέλος, ο συγγραφέας επισημαίνει πως η Κύπρος πρέπει να αναπτύξει ευαισθησία και πολιτική σε πολιτιστικά θέματα, ώστε να αντιμετωπισθεί σωστά και η πολιτιστική πτυχή της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σε γενική εκτίμηση, το βιβλίο είναι μια επιτυχημένη συλλογική προσπάθεια παρουσίασης βασικών πτυχών των σχέσεων Κύπρου-Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως έχουν εξελιχθεί από το 1972 που υπογράφηκε η Συμφωνία Σύνδεσης. Όπως τονίζει στον πρόλογο, ο Κίκης Λαζαρίδης, πρόεδρος της Λαϊκής Τράπεζας, η οποία βοήθησε στην έκδοση του βιβλίου, η Κύπρος πρέπει να επιδιώξει βελ-

τίωση της ανταγωνιστικότητας και έγκαιρη εναρμόνιση με το Κοινωνικό Κεκτημένο. Προς αυτή την κατεύθυνση, ο τόμος αυτός παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους ειδικούς και όσους βρίσκονται κοντά στα κέντρα αποφάσεων. Οι πληροφορίες, ο προβληματισμός, οι απόψεις και εισηγήσεις που περιέχει, μπορούν να συμβάλουν θετικά στον διάλογο που συνοδεύει τις προενταξιακές διεργασίες. Από αυτή την άποψη, το βιβλίο αυτό με την επιστημονική του προσέγγιση, είναι όχι μόνο επίκαιρο αλλά και χρήσιμο.

Ιωσήφ Σ. Ιωσήφ

Τρούλης Γ.

*Οι σχέσεις των φοιτητών των Παιδαγωγικών Τμημάτων με τα μαθηματικά: Στάσεις και αναπαραστάσεις
Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1995, σελ. 140*

Βασικό χαρακτηριστικό της μαθηματικής επιστήμης είναι η αντικειμενικότητα. Οι μαθηματικές έννοιες ορίζονται, εξελίσσονται ή συνδυάζονται μεταξύ τους για την παραγωγή νέων χωρίς ο υποκειμενικός χαρακτήρας του ερευνητή-μαθηματικού να μπορεί να παίξει έστω και τον παραμικρό ρόλο στη διαδικασία αυτή.

Δεν ισχύει όμως το ίδιο για τη διδασκαλία του μαθήματος των Μαθηματικών. Εδώ ο συναισθηματικός παράγοντας παίξει αποφασιστικό ρόλο όχι μόνο στην

επιτυχή έκβαση της σχολικής διδασκαλίας, αλλά και στη μορφωτική αξία που είναι σε θέση να προσφέρει η διδασκαλία των Μαθηματικών.

Η στάση των μαθητών απέναντι στο μάθημα των Μαθηματικών έχει βέβαια εξεταστεί από ορισμένους ερευνητές. Δεν είχε όμως ερευνηθεί –τουλάχιστον στον ελληνικό χώρο– η σχέση των διδασκόντων το μάθημα των Μαθηματικών με το διδακτικό αυτό αντικείμενο.

Το κενό αυτό, (ένα κενό που

ανήκει στο χώρο της ελληνικής Διδακτικής των Μαθηματικών), έρχεται να καλύψει το παραπάνω βιβλίο του αναπληρωτή καθηγητή το Πανεπιστημίου Κρήτης Γεωργίου Τρούλη. Ο συγγραφέας-ερευνητής καταπιάνεται με το συγκεκριμένο πρόβλημα και μάλιστα στις ρίζες του. Εξετάζει δηλαδή τις σχέσεις των φοιτητών των Παιδαγωγικών Τμημάτων με τα Μαθηματικά. Στην αρχή καταδεικνύεται η σημασία του συναισθηματικού παράγοντα για την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας του μαθήματος των Μαθηματικών και στη συνέχεια γίνεται ανάλυση των όρων-εννοιών, που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν.

Ακολουθεί η περιγραφή της μεθοδολογίας της έρευνας. Το υλικό της έρευνας αποτέλεσαν 574 ερωτηματολόγια, που συμπληρώθηκαν από φοιτητές/τριες Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών των Πανεπιστημίων της Ελλάδας (Αθηνών, Θράκης, Θεσ/νίκης, Κρήτης, Πατρών). Ως ανεξάρτητες μεταβλητές εξετάστηκαν: Το φύλο, η δέσμη προέλευσης, το εξάμηνο φοίτησης και το επίπεδο μόρφωσης των γονέων.

Οι εξαρτημένες μεταβλητές (στάσεις και αναπαραστάσεις) αναλύθηκαν σε ένα ευρύ φάσμα εύστοχων ερωτημάτων και υποερωτημάτων (101 συνολικά).

Από αυτά συγκρίθηκαν με τις ανεξάρτητες μεταβλητές αυτά που παρουσίαζαν υψηλή συχνότητα. Τα γενικά αποτελέσματα της έρευνας ήταν: Ένα υψηλό ποσοστό των φοιτητών/τριών θε-

ωρεί ότι τα Μαθηματικά:

1. Είναι χρήσιμα στην καθημερινή ζωή
2. εμφανίζονται ως εμπόδιο που προκαλεί πανικό και ηττοπάθεια
3. είναι προκαθορισμένα και ξηρά
4. συγχρόνως όμως οδηγούν στην ανακάλυψη, κατασκευή, δημιουργία
5. σημαίνουν τάξη και πειθαρχία του πνεύματος
6. είναι σκληρά, απαιτητικά και δύσκολα.

Με βάση τα παραπάνω ευρήματα ο συγγραφέας προτείνει ότι επιβάλλεται:

1. Αλλαγή στη μόρφωση των δασκάλων και καθηγητών των Μαθηματικών με ιδιαίτερη έμφαση στην παιδαγωγικο-διδασκτική κατάρτιση του μαθηματικού
2. αλλαγή στη στάση απέναντι στις πλάνες των μαθητών: το λάθος του μαθητή πρέπει να αποτελεί πηγή πληροφόρησης για τον εκπαιδευτικό και συγχρόνως ευκαιρία για νέα μάθηση
3. αλλαγή του συστήματος των Δεσμών στο Λύκειο
4. εφαρμογή διαφοροποιητικών μέσων στη διδασκαλία. Η πρόταση για την αξιοποίηση της εσωτερικής διαφοροποίησης του μαθήματος κατά τη διδασκαλία κρίνεται ιδιαίτερα αξιόλογη
5. δημιουργία δασκάλου ειδικότητας των Μαθηματικών από την Ε' και ΣΤ' τάξη του Δημοτικού.

Η παραπάνω έρευνα με τις συγκεκριμένες, σαφείς και πραγ-

ματοποιήσιμες προτάσεις, στις οποίες καταλήγει, χαρακτηρίζεται από επιστημονική πληρότητα, πρωτοτυπία στον τρόπο εκλογής και διαπλοκής των εξεταζομένων μεταβλητών και αντικειμενικότητα. Σ' αυτά θα πρέπει να προστεθεί

και η μοναδικότητα όσον αφορά το αντικείμενο εξέτασης. Ευχής έργο θα ήταν οι προτάσεις, που ως επισφράγιση ολοκληρώνουν την έρευνα, να υλοποιούνταν.

Κώστας Βαϊνάς

